

2

AMERICKÁ REVOLUCE

Konec prvního britského impéria?

DNE 4. ČERVENCE 1776 nově ustavený americký Kongres jednomyslně schválil Prohlášení nezávislosti. Jádrem této deklarace byla výzva, adresovaná osvíceným zámožným vrstvám i nemajetným, radikálním i otevřeně závistivým živlům:

Pokládáme za samozřejmé pravdy, že všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni, že jsou obdařeni svým Stvořitelem určitými nezcizitelnými právy, že mezi tato práva náleží život, svoboda a sledování osobního štěstí. Že k zajištění těchto práv se ustavují mezi lidmi vlády, odvozující svoji oprávněnou moc ze souhlasu těch, jimž vládnou. (Překlad Svatavy Rakové)¹

Téměř dvě stě let nato vydala skupina usedlíků z Jižní Rhodesie, kteří patřili ke stoupencům bělošské nadvlády, jednostranné Prohlášení nezávislosti, které sice napodobovalo literu, avšak nikoli ducha amerického dokumentu, ale přesto očividně bylo stejně bezohledným aktem vzdoru vůči vzdálené imperiální moci, která neměla pochopení pro místní problémy.

Nějakou dobu bylo v akademických i v jiných kruzích módní definovat „první“ Britské impérium, které se opíralo o usedlíky a jehož hnací silou byl obchod a které se zhroutilo vinou úspěšného povstání třinácti osad na americké pevnině, a od něho rozlišovat „druhé“ Britské impérium, které téměř zázračně povstalo z trosek prvního, hnacím motorem mu byla nezdolná expanzivnost industriálního hospodářství Británie, pořádek v něm udržovalo královské námořnictvo a spravovali je tvrdohlaví, dělní křesťané, kteří byli vychováni rozmáhajícím se systémem soukromých škol. Mezi zhroutením „prvního“ a zrozením

„druhé“ impéria zřejmě leží černá díra, která v lidských dějinách odpovídá analogickému jevu v historii vesmíru.

Řada historiků však už tento omyl ve svých skvělých a vlivných vědeckých dílech odhalila.² Přitom nesoustředili pozornost jen na zásadní kontinuitu britské imperiální historie, ale i na potenciál obrazného vyjadřování a vnímání při vymezování impéria. Ronald Hyam zachází dokonce tak daleko, že ve svém vynikajícím přehledu Britského impéria v 19. století tvrdí:

Když se nad tím zamyslíme, nic takového jako Větší Británie a tím spíš Britské impérium – snad s výjimkou Indie – vůbec neexistovalo. Existoval pouze nahodilý shluk území a teritorií, která se octla v jednom ranci hadrů – zbytků staršího šatstva, potenciálních luxusních modelů a laciných vzorků. Všechna ta červeň na mapě ve skutečnosti znamenala přinejlepším převládání názoru a velkou anomálii nebo přinejhorším pokusem iluzemi velkoleposti a hrubého zneužívání... Jak bystře postřehl patnáctý hrabě Derby: „Králové a aristokracie sice mohou vládnout impériím, ale jeden národ nemůže vládnout druhému.“³

Tak to ovšem nemohlo připadat řadě lidí z těch, kteří se tak či onak dostali pod britskou vládu. Navzdory sklonům amerických rebelů svalovat odpovědnost za krizi na hlavní postavu, svévolného a pomateného krále Jiřího III., ve skutečnosti byly předmětem nenávisti britská vláda a daně odhlasované v britském parlamentu. Obviňovat vzdálenou latifundistickou a právní oligarchii sice bylo lákavou taktikou a účinnou propagandou, ale největší trpkost dodávala stížnostem právě britskost utlačovatelů, jejich odlišnost. Třebaže desetitisíce amerických lojalistů odmítlo revoluci a často za to trpělo pronásledováním, konfiskací majetku a nakonec vyloučením z řad nově vzniklého národa, válka za nezávislost v konečné fázi byla mnohem spíš než občanskou válkou konfliktem mezi dvěma státy a dvěma národy.

Americkou krizi vyvolalo odhodlání čím dál výmluvnější a efektivnější menšiny představitelů kolonií a lidí ovládajících jejich veřejné mínění, které se projevovalo odporem proti nečekané centralizační a daňové politice britské vlády, jež začala být uplatňována poté, co byl po vítězném ukončení sedmileté války v roce 1763 potvrzen statut Británie jakožto jedné z evropských imperiálních mocností.

Do té doby se britský koloniální a imperiální systém vyvíjel nahodile a do značné míry byl výsledkem soukromých snah projevovaných v různé podobě, a to navzdory roli, již při jeho rozvoji sehrály britské ozbrojené síly a zákony

upravující podmínky obchodu a daně, které odhlasoval westminsterský parlament. Hnací silou přitom byly nesmlouvavé nároky, které si diktovaly zámožný obchod a investice. Dalším imperativem byla migrace usedlíků britského původu. „První“ Britské impérium bylo vytvořeno na základě těchto dvou vzájemně propojených procesů, a ne v důsledku tajných jednání nebo složitých veřejných plánů vypracovaných různými ministry nebo poslanci.

Ponecháme-li stranou několik okrajových držav v západní Africe a na Malajském poloostrově, Britské impérium se téměř celé 18. století soustřeďovalo do dvou sfér vlivu a ovládnutí, které se nacházely v Severní Americe a v Karibské oblasti a pak na indickém subkontinentu.

Z těchto dvou sfér byla Indie vzdálenější a navzdory komplikacím při udržování vztahů s mughaly, státy ovládanými domorodými panovníky a Francouzi se jí dalo jednodušeji vládnout. Britská Východoindická společnost tam prostě byla od toho, aby vydělávala na obchodu, neexistovaly žádné početné skupiny usedlíků, které by si hlídaly vlastní zájmy a které by byly s to klást překážky uplatňování imperiálních zákonů a stavět se proti nim, jak tomu bylo v Severní Americe. Ačkoli nabobům z Východoindické společnosti šlo o vlastní zisk, a dokonce i o osobní obohacení, přesto postupovali v rámci stanoveném společností a právě do něho, jak století ubíhalo, čím dál rušivěji zasahovala britská vláda. Ruku v ruce s poklesem obchodních zisků i se zvětšováním území podléhajících Východoindické společnosti, v jehož důsledku se násobily daňové závazky, uskutečňovala britská vláda celý program státních zásahů neboli plíživého znárodnování. V Indii se vyskytlo jen málo představitelů státní správy, kteří by byli ochotní nebo schopní stavět se proti této politice směřující k centralizaci a k parlamentní nadvládě.

V Severní Americe, a dokonce i v Karibské oblasti, byl pravdou pravý opak. Systém místní samosprávy, který byl typický pro většinu severoamerických kolonií, svěřil významnou část moci místním zákonodárným shromážděním. Volení představitelů místních oligarchií, které držely v rukou otěže moci ve státech, jako byly Massachusetts, New York, Virginie a Jamajka, žárlivě střežili své výsady a většina z nich se významně podílela na obchodní činnosti svých popolitostí. K této hluboce zakořeněné praxi chránění místních zájmů je nutno připočíst rovněž rozkolnickou tradici, která byla často odvozena od imperativů, díky nimž byly založeny první koloniální osady bez ohledu na to, zda jejich původci byli puritáni, kvakeři nebo katolíci. Stojí za zmínku, že v bouřlivém období konfliktu mezi parlamentem, republikou a stuartovským rodem, k němuž došlo začátkem a v polovině 17. století, poskytovaly americké kolonie rovněž poměrně bezpečné útočiště a mocenskou základnu politickým i náboženským

rozkolníkům a uprchlíkům – například vystěhovalci do Nového světa a bývalému guvernérovi Massachusetts Bay Colony siru Harrymu Vaneovi mladšímu, který si spíše svým republikánským smýšlením než kralovražednými sklony zasloužil, že ho obnovený stuartovský režim po Restauraci v roce 1660 vyňal z dobrodiní zákona o odpuštění a nechal ho v roce 1662 popraviti na základě přehnaného obvinění, že „zrádně vedl války“ proti Karlu I.⁴ Vzdorování královské autoritě se tak stalo v několika nejvýznamnějších koloniích hluboce zakořeněnou součástí tradice.

Ale až do zavedení dodatečných cel v roce 1764, a zvláště do přijetí kolového zákona následujícího roku, žily místní oligarchie ve své drtivé většině s britskými úřady v příjemné vzájemné shodě. Všeobecně vzato lze tento stav vysvětlit vzájemnou obchodní závislostí a společnými kulturními, politickými i právními praktikami. Společenství usedlíků rovněž potřebovala britskou ochranu a podporu při postupu vůči vnějším, většinou zahraničním obchodním soupeřům. Chtěla také získat přístup k obchodu mezi různými koloniemi, který se rychle rozšiřoval, a k úřadům i k půdě, která podléhala patronaci koruny. Za to spolupracovaly, nebo dokonce kolaborovaly s londýnskými úředními místy.

Drtivé vítězství, jehož dosáhli Britové nad Francií a Španělskem na konci sedmileté války v roce 1763, nejen že začlenilo do koloniálního systému francouzskou Severní Ameriku a španělskou Floridu a připravilo obě tyto velmoci o ceněná území v Karibské oblasti, ale i do značné míry zbavilo britské kolonisty strachu ze zahraniční vojenské hrozby. Poněvadž americké kolonie značně přispěly, pokud šlo o vojáky a o peníze, k dosažení tohoto vítězství, jejich pocit závaznosti vůči Británii odpovídajícím způsobem zeslábl. V raném uznání svého očividného osudu američtí kolonisté předvídali příchod éry naplněné rozmachem domácího i mezinárodního obchodu a osídlení nově nabytých území, ležících západně od Appalačského pohoří.

Změna britské politiky, která byla tak dramaticky ohlášena přijetím kolového zákona z roku 1765, tedy přišla nečekaně a vyvolala zuřivý odpor. Navždy narušila rovnováhu, politický a daňový kompromis, který byl do té doby typický pro vztahy mezi Británií a koloniemi.

Co vedlo k této změně politiky? Britská vláda prostě nesdílela optimismus kolonistů v otázce, že francouzská a vlastně jakákoli zahraniční hrozba pominula, což bylo vzhledem k vývoji událostí během následujících padesáti let prozíravé hodnocení situace. Argumenty ve prospěch udržování značné vojenské přítomnosti v Severní Americe, která měla čelit zahraniční hrozbě nebo ji alespoň účinně sledovat a která si zároveň měla poradit s potenciálními pohraničními

konflikty s americkými indiány, jež muselo nutně vyvolat stěhování usedlíků na západ, zřejmě nešly vyvrátit.

Krizi by se bylo možno vyhnout, kdyby kolonisté byli s to předložit Británii přesvědčivé záruky, že místní vojenské jednotky a místní milice ponесou hlavní břemeno obrany a střežení pohraničí. Žádné však nepřišly. Britské úřady rovněž vzaly na vědomí, že už během sedmileté války odmítlo třináct kolonií přijmout jakýkoli federální orgán, který by koordinoval jejich vojenskou činnost. Trvalá porážka Francouzů v Severní Americe pak zřejmě přispěla k tomu, že se podobná spolupráce stala ještě méně pravděpodobnou. Kolonisté rovněž odmítli odhlasovat ve svých místních shromážděních daně, z nichž by bylo financováno břemeno obrany.

Britská vláda, která se takto utvrdila v přesvědčení, že úkol bránit impérium na západní polokouli nevyhnutelně spadá do kompetence Londýna, poté rozhodla o uvalení řady nových daní na kolonisty. Dodatečná cla z roku 1764 patřila k zavedenému, i když nepopulárnímu běžnému postupu, ale kolkový zákon, přijatý následujícího roku, který uvaloval daň na značnou část právních dokumentů i na vydávání novin, překročil obvyklé meze a buď vinou špatného úsudku, anebo neústupnosti britské strany nejtříživěji dolehl na nejlivnější vrstvy koloniální společnosti, jež zároveň ovlivňovaly veřejné mínění – na právníky, vydavatele novin, žurnalisty, spisovatele a podobně.

Poté, co pobouřili hašteřivé společenské vrstvy 18. století, přistoupili Britové k nesystematickému a výčitkami, nebo dokonce lítostí často přerušovanému uvalování dodatečných daní. Začali rovněž přísněji dohlížet na pašování (což bylo skryté americké podnikání, které vzkvétalo), vydali papírové peníze a prosadili zákon umožňující ubytovat vojáky pravidelné armády v domácnostech kolonistů.

Před vydáním Prohlášení nezávislosti v roce 1776 však byla většina sporných daní zrušena a zbývající už mezitím nevyvolávaly žádné spory. Vyšší či – chcete-li – vynalézavější daně tedy nebyly bezprostřední příčinou vypuknutí revoluční války.

Válka nevypukla ani kvůli tomu, že Britové upírali kolonistům řádné ústavní zastoupení. Heslo „Žádné zdanění bez zastoupení“ bylo sice přijatelným, ale v podstatě nečestným mobilizačním heslem. Kolonisté byli v každém případě zastoupeni ve shromážděních jednotlivých kolonií – háček však byl v tom, že odmítli v těchto orgánech prosadit dodatečné daně a místo toho si je nechali na sebe uvalit Westminsterem.

Pokud šlo o zastoupení v parlamentu sídlícím ve Westminsteru, kolonisté je prostě nechtěli, dokonce ani v roce 1754, když se projednával Albanyho plán –

návrh, který do určité míry předvídal ideál Britského společenství, jež mělo vzniknout až sto let nato – a Britové byli nejen ochotni, ale přímo odhodláni jim je nabídnout. Neochota kolonistů dát se zastupovat v imperiálním zákonodárném shromáždění, které zasedalo tři tisíce mil daleko od voličů, byla zcela pochopitelná. Ponecháme-li stranou komunikační potíže v době sto let před vynálezem telegrafu, začlenění do imperiálního parlamentu by ohrožovalo odhodláni kolonistů zůstat co možno nejnezávislejšími na ústředním řízení z Londýna – a podobné odhodláni autonomních kolonií shodou okolností vedlo na konci 19. století k neúspěchu při prosazování návrhů na vytvoření imperiální federace.

Ke konečné konfrontaci, třebaže nešlo o přímočarý postup, nakonec vedlo postupné narušování a zhroucení starého, poměrně nenáročného uspořádání vztahů mezi koloniálními elitami a britskými úřady. Čím víc byly britská koruna a parlament spojovány s vyššími daněmi a s omezujícími a kontrolujícími zákony: největší odpor vzbudily ty, jimž se začalo říkat „nesnesitelné zákony“ – tím nepřátelštější a zatvrzelejší se stávala koloniální oligarchie.

Zákon o Quebeku z roku 1774 vyvolal v mnoha občanech kolonií dojem poslední urážky: nejen že podle něho byla rozsáhlá neosídlená oblast ležící jižně a západně od Velkých kanadských jezer – území, které američtí kolonisté oprávněně považovali za půdu pro vlastní pronikání a osídlování – připojena ke Kanadě, ale došlo i k tomu, že tento zákon umožňoval katolíkům zastávat úřady a uznával francouzskou katolickou církev působící v Kanadě. Cíl zákona byl zřejmý: vláda chtěla smířit početné frankofonní obyvatelstvo své nové kolonie s britskou vládou nebo je alespoň neutralizovat, a tím se vyhnout opakování bezvýhodné situace, v níž se octla v Irsku, kde většina nespokojených obyvatel mohla povstat v okamžiku, kdy by se to úřadům nejmíň hodilo. Drtivá většina amerických kolonistů vyznávajících protestantskou a puritánskou víru s dlouholetými rozkolnickými a protipapežskými tradicemi považovala quebecký zákon za urážku a pastoři v Nové Anglii brzy varovali své kongregace, že „šarlatová děvka [Řím] brzy nasedne v Americe na své rohaté zvíře a s pohárem spuštění v ruce triumfálně pojede po hlavách věrných protestantů“.

Do politického vakua, které se vytvořilo vinou zhroucení spolupráce a kolaborace mezi vyššími vrstvami kolonií a jejich britskými vládci, pronikli američtí radikálové, jako byl Samuel Adams. Tím, že vedli rozrušené davy proti vzdálené britské monarchii a proti domácí oligarchii, se radikálům dařilo usilovat o místní politickou moc a často jí také dosáhli.

V tomto velkém narušení dlouhodobého a o vlastní zájem se opírajícího uspořádání vztahů mezi držiteli moci v koloniích a britskými úředními místy lze spatřovat jedno z trvalých témat celé imperiální historie. Od Ontaria po Paňdžáb,

od severní Nigérie ke Kapské kolonii byla kola komplikované a často špatně zkonstruované mašinerie, která umožňovala fungování impéria, promazávána různými formami spolupráce a přizpůsobení mezi místními elitami a jejich britskými vládci.

Ve třinácti „starých“ koloniích na americkém kontinentu nedošlo k válce během pozdvižení, vyvolaného v 60. letech 18. století „nepoctivými“ daněmi, protože právníci, lékaři, majitelé pozemků a střední vrstvy ještě navzdory četným pochybám ovládali místní obyvatele a nebyli připraveni ani ochotni se odtrhnout od Británie. Od poloviny 70. let se však politické rozdělení sil zásadně změnilo a v řadě kolonií přešla moc do rukou nového, často radikálního vedení, které spatřovalo ve svržení britské autority jednoznačné výhody.

Ale i ve změněném politickém ovzduší aktivně prosazovala otevřenou vzpuru nebo požadovala nezávislost pouze menšina kolonistů. Kdyby britská vláda přistoupila na požadavky kolonií a stáhla nebo podstatně upravila „nesnesitelné zákony“ z roku 1774, nemuselo dojít ke sporadickým bojům v Massachusetts a rok nato k vytvoření armády kolonistů. Místo toho nejvlivnější mocenské skupiny vykládaly potenciální ústupky britské vlády jako nepřijatelnou kapitulaci, což do značné míry připomíná stereotyp, jímž se Británie řídila v 80. letech 19. století během krize vyvolané snahami o poskytnutí autonomie Irsku. Tak se stalo, že případné odvolání „nesnesitelných zákonů“ bylo odsuzováno jako zavrženíhodný příklad kapitulace královské autority – stejně jako byl návrh zákona o irské autonomii, předložený v roce 1886, odsouzen coby ukázka britské pošetilosti a slabosti; mohl přece tím, že vytvořil nebezpečný, a dokonce podvrtný precedent, vést až ke zhroutilí impéria.

V důsledku toho přišli umírnění nerevoluční představitelé severoamerické společnosti o přijatelnou a solidní platformu, na jejímž základě by mohli zmobilizovat do značné míry mlčící většinu kolonistů. Jak jedinečná příležitost přitom byla promarněna, lze zjistit podle rozsahu, v němž vnitřní rozdělení v jednotlivých koloniích a rozdíly mezi nimi ohrožovaly úspěch revoluční a národní věci. Až do roku 1776 byl americký Kontinentální kongres často kolbištěm, na němž se střetávali ti, kdo chtěli dosáhnout úplného odtržení od Británie, s těmi, kdo si přáli další jednání. Výsledkem rozhořčených debat a kompromisu bylo nakonec i Prohlášení nezávislosti.

Válka za nezávislost vehnala mnoho původně umírněných lidí do revolučního tábora. Poskytla rovněž postiženým imperiálním soupeřům Británie – Francii, Španělsku a Nizozemí – Bohem seslanou příležitost k válce, jejímž cílem byla msta a získání alespoň některých ztracených území. Navzdory vojenské a strategické neschopnosti britských velitelů, navzdory zásobovacím liniím, kte-

ré byly nakonec roztaženy tři tisíce mil přes severní Atlantik, a navzdory neschopnosti využít různé enklávy loajálních stoupenců, neprohrála Británie válku, politicky i na bojišti, díky houževnatosti povstalců, ale spíš vinou zásahu pomstychtivých evropských mocností.

Definitivním zvratem byl vstup Francie do války v únoru roku 1778.⁵ Španělsko a Nizozemí rovněž do dvou let poskytly pomoc tísněným kolonistům. Tento krok vedl k tomu, že byla prolomena blokáda koloniálních přístavů, kterou provádělo královské námořnictvo, a britské zásobovací linie byly narušeny tak dlouho, že to umožnilo Američanům přeskupit síly a dosáhnout v roce 1781 pod velením George Washingtona rozhodujícího vítězství u Yorktownu.

Demise, kterou podal v únoru roku 1782 ministerský předseda lord North, zbavila moci britského představitele, jenž byl spojován s tvrdým postupem vůči americkým kolonistům, a otevřela cestu k mírovým jednáním. Závěrečnou mírovou smlouvou, podepsanou v září roku 1783 ve Versailles, uznala Británie nezávislost suverénních Spojených států amerických.

Na obou stranách Atlantiku bylo mnoho lidí, kteří litovali, že se ve zlém rozešly dva spřízněné národy, které očividně měly mnohem víc společného, než bylo to, kvůli čemu se chtěly navzájem zardousit. Whigovský poslanec a filosof Edmund Burke výstižně argumentoval, že „velké impérium a malicherné mozky se k sobě nehodí“, a dále tvrdil, že „velkomyslnost v politice nebývá často nejmoudřejší“. Thomas Jefferson napsal v prvním konceptu Prohlášení nezávislosti poněkud smutně, že „jsme mohli být společně velkým a svobodným národem“. Zamýšlená Americká unie, snad dokonce jakýsi protocommonwealth, s nímž v roce 1754 počítal neúspěšný Albanyho plán, vypracovaný výborem, jehož členem byl i Benjamin Franklin, rozhodně mohl dalších padesát a snad i sto let udržet vzbuřené kolonie v imperiálním stádcí.

Ztráta amerických kolonií vedla v některých britských kruzích k proroctvím zkázy. Lord Shelburne tvrdil krátce předtím, než se v červenci roku 1782 stal ministrem financí, že získají-li Američané nezávislost, „slunce Velké Británie zapadne a už nikdy nebudeme mocným ani uznávaným národem“. Romanopisec Horace Walpole byl přesvědčen, že osudem Británie bude stát se pouhou provincií Francie.⁶ Císař Josef II. se domníval, že Anglie teď je „druhořadou mocností podobně jako Švédsko a Dánsko“.⁷ Britští obchodníci a státníci měli strach ze ztráty obchodních možností, z hospodářského úpadku a z deprese.

Nic z toho však nenastalo. Vznik Spojených států a rychlý rozmach americké ekonomiky, zbavené imperiálních obchodních omezení, zákonodárných omylů nebo požadavků na vojenskou pomoc, vedl k tomu, že anglo-americký obchod vzkvétal jako nikdy předtím. Vítězní bývalí kolonisté mezi sebou zřejmě

soutěžili, kdo bude s to koupit víc britského zboží. Rychle se rozvíjející továrny a dílny britské průmyslové základny vystupňovaly výrobu, aby uspokojily zvýšenou poptávku amerického trhu.

Je pravda, že obchodní a průmyslové, a tudíž v mnoha důležitých ohledech i imperiální potřeby Británie se přesunovaly jinam už před americkou revolucí. Kolonie založené usedlíky na západním pobřeží Atlantiku ztrácely v porovnání s britskými koloniemi, državami a obchodními spojeními v Indii a na Východě na významu. Domácí zemědělská a průmyslová revoluce změnila pořadí priorit v zahraničních vztazích.⁸ Staré merkantilistické teorie s nadstavbou řízení a regulací obchodu – podobné těm, jež dohnaly Američany ke vzpouře – se stávaly předmětem čím dál častějších útoků. Na konci století byl budoucí ministerský předseda lord Palmerston vyslán na universitu v Edinburku výslovně proto, aby studoval politickou ekonomii a aby vstřebal teorie volného obchodu, které tam hlásal profesor Dugald Stewart, který byl přítelem Adama Smitha.⁹

Merkantilismus, třebaže zmíral nepřiměřeně dlouho, byl však už stejně na odchodu a přicházel svobodný obchod. Tento proces byl podněcován rozšířením jevu, který byl nazván „imperialismem volného obchodu“¹⁰ a zároveň byl i jeho výsledkem. Oficiální politické ovládání bylo v mnoha částech světa považováno za méně důležité než úspěšné pronikání britského exportu a kapitálu. Ačkoli byl na klientské státy a na místní vládcy od Argentiny až po Čínu nevyhnutelně vyvíjen různě odstupňovaný politický tlak, tato území nebyla anektována do Britského impéria.

Totéž platilo po americké revoluci pro zbytek zemí spadajících pod britskou vládu i pro kroky, které byly učiněny k tomu, aby do impéria byla začleněna nová území. William Pitt mladší, který se stal ministerským předsedou bezprostředně po americkém debaklu, se pustil do obnovy vztahů Británie s nejdůležitějšími imperiálními državami. Ačkoli kolonie v Karibské oblasti si měly samy poradit s řízením svého hospodářství, založeného na skomírajícím obchodu s otroky a s cukrovou třtinou, bez zbytečného zasahování do ústav koncipovaných podle amerického vzoru, v jejichž rámci představovala zákonodárná shromáždění ovládaná plantážníky rozhodující prvek, dva zbývající nejdůležitější zbytky Britské Severní Ameriky takové štěstí neměly.

V roce 1791 poskytl zákon o Kanadě nově vymezeným provinciím Horní a Dolní Kanady údajně vzorovou anglickou ústavu. Toto tvrzení však bylo sporné. Ani v Horní (anglicky mluvící provincii Ontario), ani v Dolní (frankofonní provincii Quebec) Kanadě neměla výkonná část vládní moci zakotvenu odpovědnost vůči zákonodárnému shromáždění. Přesto měly obě Kanady přežít až do vypracování Durhamovy zprávy a do schválení zákona o spojení z roku 1840.

Na jiných místech Britské Severní Ameriky se nadále rozvíjely kolonie Newfoundland, Nové Skotsko, Ostrov prince Eduarda a Nové Brunšvicko a nejspozději v roce 1790 byly odmítnuty španělské nároky na oblast, která později dostala název Britská Kolumbie. Po založení Vancouveru a po příchodu osídlenců na panenskou půdu ležící východně od Velkých kanadských jezer byly vytyčeny hranice nového transkontinentálního severoamerického impéria.

Rovněž v Indii prosadil Pitt do určité míry britský dozor. Zákon o Indii, přijatý v roce 1784, dvojí řízení Východoindické společnosti, na němž se partnersky podílela britská vláda – jak se všeobecně uznávalo, čím dál nerovnoprávněji – a jež mělo vydržet až do velkého povstání sipáhů v roce 1857. V roce 1784 byl – jako kompenzace pro Východoindickou společnost – přijat zákon o platbách, který drasticky snížil clo na čínský čaj ze sto dvaceti procent na dvanáct a půl procenta, a tím nesmírně zvýšil příjmy Východoindické společnosti, poněvadž vyvolal obrovské zvýšení dovozu čaje. Britské državy v Indii se měly během následujících sedmdesáti let nesmírně rozšířit buď v důsledku vojenských výbojů, anebo na základě uzavřených smluv.

Dále na východ otevřely významné, rozsáhlé, výzkumné plavby kapitána Jamese Cooka oblast Tichého oceánu, zvláště jeho jižní část, pro obchodní, misijnářskou a osídlovací činnost. V roce 1788 přistálo „První loďstvo“, jehož lodě měly podpalubí naplněna odsouzenými těžkými zločinci, v Sydneyském zálivu u pobřeží oblasti, z níž se později měl stát Nový jižní Wales a nakonec, jakmile byl název všeobecně přijat, Austrálie.

Necelých deset let po ubohém a pokořujícím skončení války s americkými koloniemi tak Británie znovu potvrdila svůj nárok na světovou obchodní, námořní a imperiální nadvládu. V této souvislosti působí ztráta Spojených států pro Britské impérium přinejhorším jako neobratné, ale do značné míry bezvýznamné klopýtnutí a přinejlepší jako uvolnění energie, která pak mohla být zaměřena ke vzdálenějším, méně do rozpaků přivádějícím a velmi pravděpodobně výnosnějším imperiálním i národním cílům.

Tento proces pak byl nezměrně posílen účastí Británie na válkách proti Francii a jejím spojencům, které byly vedeny v letech 1792 až 1815. Je zřejmé, že „války proti Francii byly obdobím největší expanze britské imperiální nadvlády od založení kolonií usedlíků v Irsku a v Americe v 17. století“.¹¹ Kromě toho území, jež byla nabyta nebo dobyta v té době, položila základy k rozsáhlé teritoriální expanzi impéria ve viktoriánské éře.

Lze-li tvrdit, že tento pokrok impéria byl sebemíř podněcen vzpourou amerických kolonií, pak bylo Britské impérium i se všemi, kdo je podporovali a řídili, velkými dlužníky amerických revolucionářů.